

แนวทางการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง กรณีศึกษา โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร¹

นวรรตน์ เพชรพวงพิพัฒน์

หลักสูตรการวางแผนชุมชนเมือง และสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

E-mail: nawaratpedpuang@gmail.com

สิงหนาท แสงสีหนาท

ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

E-mail: singhanat.s@gmail.com

บทคัดย่อภาษาไทย

การนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนา และเป็นที่ยอมรับได้ในมิติต่างๆ มีหลักการหรือแนวทางอย่างไร เป็นคำถามที่นำไปสู่การวิจัยเพื่อค้นหาคำตอบและการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง การวิจัยดำเนินการด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์ เพื่อสร้างเกณฑ์การพิจารณาเชิงทฤษฎีในด้านภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง จากนั้นนำเกณฑ์การพิจารณาไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง กรณีศึกษา โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร

ผลการวิจัย ปรากฏใน 2 ส่วน คือ การสร้างเกณฑ์การพิจารณาเชิงทฤษฎีในด้านภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่า และผลการประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของพื้นที่กรณีศึกษา (1) ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับได้ในมิติทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม พึงมีคุณค่าทั้งหมด 10 ด้าน ประกอบด้วย คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม คุณค่าด้านเทคโนโลยี คุณค่าด้านการศึกษา และคุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย ประเด็นเหล่านี้ได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นเกณฑ์การพิจารณาเชิงทฤษฎีในด้านภูมิสัญลักษณ์ที่ดีของงานวิจัย (2) การศึกษาได้ดำเนินการประเมินคุณค่าของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง กรณีศึกษา โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร และพบว่า ภูมิสัญลักษณ์ดังกล่าวมีคุณค่าเด่นชัด 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตวิญญาณของชุมชน ด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ด้านการศึกษา ด้านการใช้สอยร่วมสมัย และมีคุณค่าไม่เด่นชัดนักในอีก 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านสังคม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเทคโนโลยี

คำสำคัญ: พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ภูมิสัญลักษณ์ ภูมิทัศน์เมือง ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยของนวรรตน์ เพชรพวงพิพัฒน์. เรื่อง แนวทางการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง กรณีศึกษา โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร. ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรการวางแผนชุมชนเมือง และสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต แผน ก แบบ ก 2, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Propose Guideline for Making Landmark of New Urban Landscape Case Studies of the River Landscape Improvement Project of The Tuan River, Yasothon

Nawarat Pedpuangpipat

Master of Urban and Environment Planning

Faculty of Architecture, Silpakorn University

Singhanat Sangsehanat, Ph.D.

Faculty of Architecture, Silpakorn University

Abstract

What are the principles or guidelines for delivering a valuable landmark in terms of urban conservation and development appropriate with varied dimensions is the key research question. The qualitative research was conducted by literature reviews of cultural landscape, urban landscape, and landmark. Then, the creation of criteria for theory-base evaluation, and the development of the criteria for assessments of a landmark in new urban landscape of the case study.

Key findings are (1) The landmark reserves 10 distinct values which are Aesthetical Value, Economic Value, Social Value, Spiritual Value, Historical Value, Self-Identity Value, Environmental Value, Technological Value, Educational Value and Functional Value. And the values develop into the criteria for theory-base evaluation. (2) The study analyzed the Giant-toad shaped museum, the landmark in new landscape of the case study of The river landscape improvement project of the Tuan river, Yasothon, and found that it reserves five distinct values which are economic, spiritual, self-identity, educational, and functional value. However, the five indistinct values were also found, they are aesthetical, social, historical, environmental, and technological value. It is critical to note that they should be in the consideration of how good landmarks should be created.

Keywords: The Phraya Khan Khak Museum, Landmark, Urban Landscape, Cultural Landscape

1. บทนำ

“ภูมิสัญลักษณ์” หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะทางกายภาพเฉพาะตัว โดดเด่นในเรื่องของความสูงหรือความกว้าง อาจเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ภูมิสัญลักษณ์เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมือง ซึ่งหากมีการจัดการอย่างเหมาะสมจะทำให้เกิดจินตภาพที่ชัดเจน ทำให้ผู้คนที่พบเห็นรับรู้และสามารถจดจำได้ง่าย และส่งผลให้เมืองนั้นๆ มีความน่าประทับใจ (เควิน ลิ้นซ์ อ่างถึงใน เดชา บุญค้ำ, 2551)

ในปีพ.ศ. 2552 จังหวัดยโสธรมีแนวคิดที่จะศึกษาและจัดทำแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ของเมือง เพื่อจัดทำภูมิสัญลักษณ์และแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นสถานที่ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น สะท้อนเรื่องราวของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ความเชื่อของชุมชน และเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านพื้นเมืองเรื่องการเกิดประเพณีบุญบั้งไฟ (บริษัทออกแบบท้องถิ่น จำกัด, ม.ป.ป.) อันเป็นประเพณีประจำจังหวัด โดยใช้พื้นที่โล่งบริเวณริมลำน้ำทวนฝั่งขวาเป็นพื้นที่ก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์ใหม่ของเมือง เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ใกล้กับสวนสาธารณะพญาแถน สวนแห่งแรกของจังหวัดยโสธรและเป็นสถานที่จัดงานบุญบั้งไฟ ซึ่งโครงการนี้การออกแบบได้กำหนดให้มีภูมิสัญลักษณ์ 3 แห่ง ได้แก่ อาคารพญาคันคาก อาคารพญานาค และอาคารวิมานพญาแถน ปัจจุบันได้ดำเนินการก่อสร้างและปรับปรุงพื้นที่ตามแผนแม่บทปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาบางส่วนแล้ว การก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมืองทำให้จังหวัดยโสธรได้รับความสนใจมากขึ้น นักท่องเที่ยวมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตามวัตถุประสงค์ของโครงการ แต่ก็เกิดการวิจารณ์ที่หลากหลายทั้งในมิติของความงดงาม ความเหมาะสม และด้านสิ่งแวดล้อม (แทนนง อิมาชัย, 2559)

การวิจัยนี้จึงทำการศึกษานำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของจังหวัดยโสธรว่าเป็นภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าสำหรับการอนุรักษ์และหรือพัฒนา และเป็นที่ยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ หรือไม่ รวมทั้งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างไร เพื่อค้นหาหลักการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมืองที่ทรงคุณค่า สามารถสร้างเอกลักษณ์ให้แก่เมือง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) คำถามนำในการศึกษา

ภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ลำน้ำทวนที่มีคุณค่าสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนาควรเป็นอย่างไร

2) วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษานำเสนอภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าสำหรับการอนุรักษ์หรือพัฒนา สร้างความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมให้กับเมือง ในแง่มุมของการออกแบบสภาพแวดล้อม

3. ขอบเขตการศึกษา

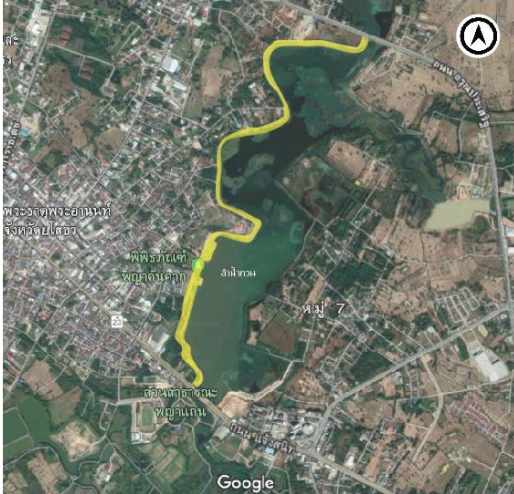
พื้นที่วิจัยแบ่งออกเป็นสองระดับ เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างเมือง ภูมิทัศน์ใหม่ของเมือง และภูมิสัญลักษณ์ที่ปรากฏในประเด็นแนวคิดการออกแบบลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อม ได้แก่ ระดับพื้นที่แผนแม่บทครอบคลุมพื้นที่โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาทั้งหมด และระดับพื้นที่ภูมิสัญลักษณ์ ครอบคลุมพื้นที่พิพิธภัณฑสถานพญาคันคาก รายละเอียดดังนี้

1) ระดับพื้นที่แผนแม่บท

พื้นที่แผนแม่บทครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองยโสธร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร มีความยาวขนานไปกับริมลำน้ำทวน ประมาณ 3.85 กิโลเมตร

2) ระดับพื้นที่ภูมิสัญลักษณ์

ระดับพื้นที่ภูมิสัญลักษณ์ครอบคลุมในส่วนพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและภูมิทัศน์โดยรอบ ขนาดความกว้าง 37.00 เมตร ความยาว 37.00 เมตร พื้นที่อาคารประมาณ 1,369 ตารางเมตร ตั้งอยู่ทางตอนล่างของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา

ภาพที่ 1: ขอบเขตพื้นที่ระดับพื้นที่แผนแม่บท

ที่มา: สืบค้นจาก <https://www.google.co.th/maps> และเพิ่มเติมโดยผู้วิจัย, 2562

ภาพที่ 2: ขอบเขตพื้นที่ระดับพื้นที่ภูมิสัญลักษณ์

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

3. โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา

โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองยโสธร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร เป็นพื้นที่โล่งริมน้ำขนานไปกับริมลำน้ำทวนประมาณ 3.85 กิโลเมตร จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาเมืองยโสธรให้เป็นเมืองที่น่าอยู่อย่างยั่งยืน ประชาชนมีความภูมิใจในจังหวัด สร้างคุณภาพชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับชาวเมือง สร้างความประทับใจต่อผู้มาเยือนด้วยการสร้างสถานที่ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน (บริษัทออกแบบท้องถิ่น จำกัด, ม.ป.ป.)

แผนแม่บทการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาออกแบบให้มีพื้นที่พัฒนา 4 ส่วน และภูมิสัญลักษณ์ 3 แห่ง ได้แก่

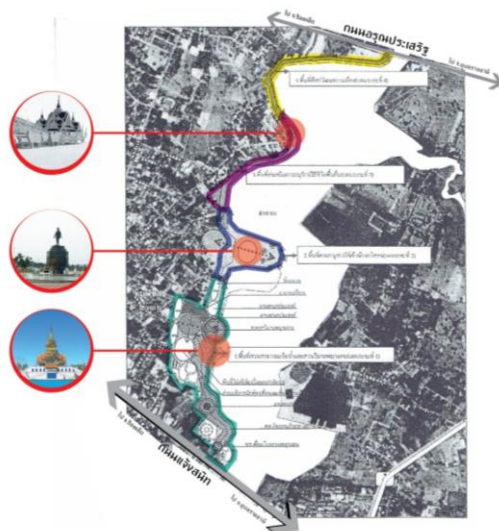
1) พื้นที่สวนสาธารณะริมน้ำ และสวนวิมานพญาแถน ตั้งอยู่บริเวณตอนล่างของพื้นที่โครงการ ประกอบด้วย อาคารวิมานพญาแถน ภูมิสัญลักษณ์แห่งแรกของโครงการ ศาลาพักผ่อนริมน้ำ ซุ้มขายของ อาคารห้องน้ำสาธารณะ ทางวิ่งและทางจักรยาน ท่าเรือสำหรับรองรับกิจกรรมกีฬาทางน้ำ และสวนสาธารณะ

2) พื้นที่ลานเจ้าเมืองอนุสาวรีย์เจ้าเมืองยโสธร เป็นพื้นที่ติดกับพื้นที่สวนสาธารณะริมน้ำ ประกอบด้วย อนุสาวรีย์เจ้าราชวงศ์สิงห์ เจ้าเมืองคนแรกของเมืองยโสธรและเป็นภูมิสัญลักษณ์แห่งที่สองของโครงการ ลานกิจกรรม ศาลาพักผ่อน และสวนสาธารณะ

3) พื้นที่ส่งเสริมการอนุรักษ์วิถีชีวิตพื้นถิ่น ประกอบด้วย ประติมากรรมขบวนบั้งไฟ ภูมิสัญลักษณ์แห่งที่สามของโครงการ อาคารเรือนพื้นถิ่นอีสาน ตลาดน้ำ และงานตกแต่งภูมิทัศน์ในรูปแบบพื้นพรรณพื้นถิ่นหรือพืชผักสวนครัว ศาลาพักผ่อนริมน้ำ ซุ้มขายของ อาคารห้องน้ำสาธารณะ ทางวิ่งและทางจักรยาน

4) พื้นที่ศิลปวัฒนธรรมเมือง ประกอบด้วย พื้นที่จัดแสดงวัฒนธรรมประเพณีบุญอีสานทั้งสิบสองเดือน ศาลาพักผ่อนริมน้ำ ซุ้มขายของ อาคารห้องน้ำสาธารณะ ทางวิ่งและทางจักรยาน

การสำรวจพื้นที่พบว่ามีการดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาเฉพาะพื้นที่พัฒนาส่วนแรก คือพื้นที่สวนสาธารณะริมน้ำ และสวนวิมานพญาแถนทางตอนใต้ของโครงการฯ ภายในโครงการประกอบด้วยศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อาคารเรือนปั้นถ่ออีสาน ศาลาพักผ่อน ชุมชขายของ อาคารห้องน้ำสาธารณะ ทางวิ่งและทางจักรยาน และภูมิสัญลักษณ์ใหม่ จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ประติมากรรมขบวนบั้งไฟขนาดใหญ่ของจริง พิพิธภัณฑสถานพิญาคนคาก และพิพิธภัณฑสถานพญานาค

ภาพที่ 3: แผนแม่บทการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา
ที่มา: บริษัทออกแบบท้องถิ่น จำกัด, ม.ป.ป.

ภาพที่ 4: ตำแหน่งที่ตั้งภูมิสัญลักษณ์จากการลงสำรวจพื้นที่
ที่มา: สืบค้น จาก <https://www.google.co.th/maps>
และเพิ่มเติมโดยผู้วิจัย, 2562

เพื่อให้ได้กรณีศึกษาที่เหมาะสม และตอบคำถามของการวิจัยได้อย่างตรงประเด็น คือ การค้นหาการนำเสนอ ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าสำหรับการอนุรักษ์หรือการพัฒนา สร้างความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมให้กับเมือง งานวิจัยนี้ได้ใช้ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นมรดกโลกขององค์การยูเนสโก (UNESCO) มาเป็นแนวทางในการคัดเลือกกรณีศึกษา ดังนี้

(1) ภูมิสัญลักษณ์ที่มีลักษณะทางกายภาพที่มีความเป็นพิเศษ มีลักษณะเฉพาะ มีคุณสมบัติด้านเอกลักษณ์ และโครงสร้างอย่างชัดเจน โดดเด่นในเรื่องของความสูง หรือความกว้าง ซึ่งสามารถรับรู้ได้ด้วยตามองเห็น

(2) ภูมิสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ชาติ และเป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของงานสิ่งก่อสร้าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม

(3) ภูมิสัญลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป และเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมเมืองได้

ภูมิสัญลักษณ์ทั้งหมดในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวาของจังหวัดยโสธร พบว่าภูมิสัญลักษณ์ทั้งสาม แห่งเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ มีลักษณะทางกายภาพสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของศิลปกรรม สถาปัตยกรรม พื้นถิ่น โดยภูมิสัญลักษณ์ที่มีลักษณะทางกายภาพโดดเด่นด้านโครงสร้างอย่างชัดเจน 2 แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานพิญาคนคาก และพิพิธภัณฑสถานพญานาค และเมื่อวิเคราะห์ด้านความสามารถในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมเมือง เห็นได้ว่าพิพิธภัณฑสถานพิญาคนคากมีความน่าสนใจในการออกแบบด้านทางกายภาพ สภาพแวดล้อม และได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไป มากกว่าพิพิธภัณฑสถานพญานาค ผู้ที่ได้พบเห็นมักจะจดจำ บันทึกภาพ วิพากษ์วิจารณ์ถึงความเหมาะสมของการเป็น

ภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ และเล่าต่อไปยังผู้อื่นจนเป็นที่รู้จักกันในวงกว้าง (แทนนง ธิมายัย, 2559) งานวิจัยนี้จึงใช้ พิพิธภัณฑพิญาคันคากเป็นพื้นที่กรณีศึกษา

4. พิพิธภัณฑพิญาคันคาก

แผนแม่บทการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา กำหนดให้มีภูมิสัญลักษณ์ภายในโครงการ 3 แห่ง ได้แก่ อาคาร วิมานพญาแถนริมน้ำ อนุสาวรีย์เจ้าราชวงศ์สิงห์ และประติมากรรมชบวนบั้งไฟต่อมาเห็นว่าเพื่อให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ดังกล่าวเป็นแหล่งเรียนรู้ตำนานบุญบั้งไฟที่สมบูรณ์ จึงเกิดการปรับเปลี่ยนแผนแม่บท ในปี พ.ศ.2556 มีการออกแบบ ภูมิสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับตำนานบุญบั้งไฟเพิ่มเติม ซึ่งในหนังสือเรื่องตำนานบั้งไฟพญานาค คำบอกเล่าชาวบ้านสองฝั่งโขง เมื่อ 3,000 ปีมาแล้ว พญาคันคากหรือคางคกยกรบ ของสุจิตต์ วงษ์เทศ และทวีศักดิ์ ไยเมือง (2547) นอกจากพญาแถนแล้ว ยังมีบุคคลสำคัญอื่น ๆ อีก อาทิ พญาคันคาก พญานาค ฯลฯ จังหวัดยโสธรจึงให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการศึกษาดำเนินการ และออกแบบอาคารที่เป็นภูมิสัญลักษณ์คู่กับเมืองเพิ่มเติม โดยจังหวัดยโสธรให้แนวทางในการออกแบบอาคารแก่ผู้รับผิดชอบ โครงการไว้ว่า “ไป..สุพรรณเจอมังกร มา..ยโสธรเจอพญานาค” อาคารพญาคันคาก และอาคารพญานาค จึงถูกสร้างสรรค์ ออกมาในรูปแบบงานประติมากรรมเหมือนจริง คล้ายกับพิพิธภัณฑพิญาคันคากของจังหวัดสุพรรณบุรี (สำนักงานจังหวัดยโสธร, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 5: หนังสือมหายุทธแดนอีสานตำนานพญาคันคาก
ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ และทวีศักดิ์ ไยเมือง, 2547

ภูมิทัศน์โดยรอบพื้นที่ตั้งพิพิธภัณฑพิญาคันคาก มีลักษณะเป็นที่โล่งกว้างยื่นเข้าไปในลำน้ำทวน รอบอาคารมี ทางเดินรอบและลานกิจกรรมที่ปูด้วยพื้นบล็อกปูพื้นคอนกรีต และมีไม้ยืน จำนวน 1 ต้น บริเวณด้านหน้าอาคาร ไม่มีองค์ประกอบธรรมชาติอื่นๆ สนับสนุนพื้นที่โครงการ ในส่วนรายละเอียดของสถาปัตยกรรม พิพิธภัณฑพิญาคันคากเป็น อาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก รูปร่างคล้ายคางคกขนาดใหญ่ มีความสูง 5 ชั้น หรือประมาณ 19.00 เมตร มีพื้นที่ใช้งานทั้งสิ้น 835 ตารางเมตร ภายนอกอาคาร พื้นผิวมีลักษณะหยาบ มีปุ่มปมคล้ายกับคางคก สีน้ำตาลปนเหลือง

ภาพที่ 6: ภูมิทัศน์บริเวณพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก

ที่มา : ผู้วิจัย, 2562

ภายในพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก ประกอบด้วยพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการรวม ทั้ง 5 ชั้น เช่น ประวัติเมืองยโสธร โรงภาพยนตร์ 3 มิติ เสนอเรื่องราวตำนานพญาแฉนและพญาคันคาก ความรู้เกี่ยวกับบั้งไฟ ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์เมืองยโสธร และความรู้เกี่ยวกับคากคก ทั้งในเรื่องของประโยชน์และโทษ ฯลฯ

ภาพที่ 7: ห้องชมภาพยนตร์ 3 มิติ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ภาพที่ 8: ห้องจัดแสดงความรู้เกี่ยวกับคางคก

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ภาพที่ 9: ห้องจัดแสดงอัตลักษณ์ของจังหวัดยโสธร

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ภาพที่ 10: จุดชมภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

5. วิธีการศึกษา

1) การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

1.1) การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับจังหวัดยโสธร และโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา ด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาพถ่าย เอกสารประวัติศาสตร์ รายงานการศึกษามัธยมศึกษาของโครงการดังกล่าว

1.2) การศึกษาข้อมูลทฤษฎี แนวคิด และหลักการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์

1.3) การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดยโสธร และโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา ด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสังเกตการณ์ด้วยสายตา พร้อมจดบันทึกและบันทึกภาพนิ่ง โดยมุ่งเน้นสำรวจองค์ประกอบของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จังหวัดยโสธร

2) การดำเนินการวิจัย

2.1) การจัดเตรียมเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบการประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ ซึ่งประกอบด้วยเกณฑ์การประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ใหม่ทั้งหมด 10 ด้าน และใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่เหมาะสมกับเกณฑ์แต่ละด้าน

2.2) การสำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

2.2.1) การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานการศึกษามัธยมศึกษาโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา บทความในประเด็นทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ประวัติความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา ประเพณีหรือกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนในท้องถิ่น และแนวคิดในการออกแบบ โดยทำการเก็บข้อมูลครอบคลุมทั้งในระดับของจังหวัด และในระดับพื้นที่ตั้งถิ่นฐานศึกษา เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างเมืองและภูมิสัญลักษณ์ที่ปรากฏ

2.2.2) การรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยการสำรวจและสังเกตการณ์พื้นที่ศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งประกอบด้วย ภาพรวมของทิวทัศน์ องค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองบนพื้นที่ศึกษา ลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์กรณีศึกษา เช่น รูปแบบ ขนาด สี พื้นผิว วัสดุ ฯลฯ เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิสัญลักษณ์และภูมิทัศน์เมืองโดยรอบ

2.3) การรวบรวมผลจัดระบบหมวดหมู่ สรุปและนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปปัญหาด้วยการพรรณนาเชิงอุปนัย รวมทั้งวิเคราะห์เพื่อประมวลผล และสรุปหลักการที่สามารถใช้ได้ทั่วไป

3) การวิเคราะห์

3.1) วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ข้อมูลที่ไม่ใช่สถิติ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิสัญลักษณ์และประวัติศาสตร์ของเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิสัญลักษณ์และภูมิทัศน์เมืองโดยรอบ โดยการศึกษาและทำความเข้าใจข้อมูลในทุกด้าน เพื่อให้ทราบถึงความเชื่อมโยงของข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่มีอยู่ และดำเนินการแปลความหมายด้วยตนเอง โดยใช้วิธีพรรณนาความและตีความ

3.2) การสรุปผลการวิเคราะห์ขั้นสุดท้าย พร้อมทั้งนำเสนอผลงาน ใช้วิธีการพรรณนา

4) การสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและเสนอแนะ

การสรุปผลการวิจัยใช้วิธีการพรรณนาให้เกิดความเข้าใจถึงแนวทางการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมืองที่มาจากการสังเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และผลการวิเคราะห์ภูมิสัญลักษณ์ในพื้นที่กรณีศึกษา โดยนำเสนอในรูปแบบของตารางและรูปภาพ

5. นิยามศัพท์

1. **ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่า** หมายถึง ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์การประเมินคุณค่า 10 ด้านในงานวิจัยนี้ได้แก่ (1) คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ (2) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (3) คุณค่าด้านสังคม (4) คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (5) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (6) คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (7) คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม (8) คุณค่าด้านเทคโนโลยี (9) คุณค่าด้านการศึกษา (10) คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย อาจมีคุณค่าเพียงด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายคุณค่า และเห็นควรเก็บรักษาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

2. **การอนุรักษ์** หมายถึง การรักษาสภาพและคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ที่ผ่านการประเมินคุณค่าแล้วเห็นว่าควรเก็บรักษาเป็นมรดกตกทอดให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้หรือใช้งานต่อไป

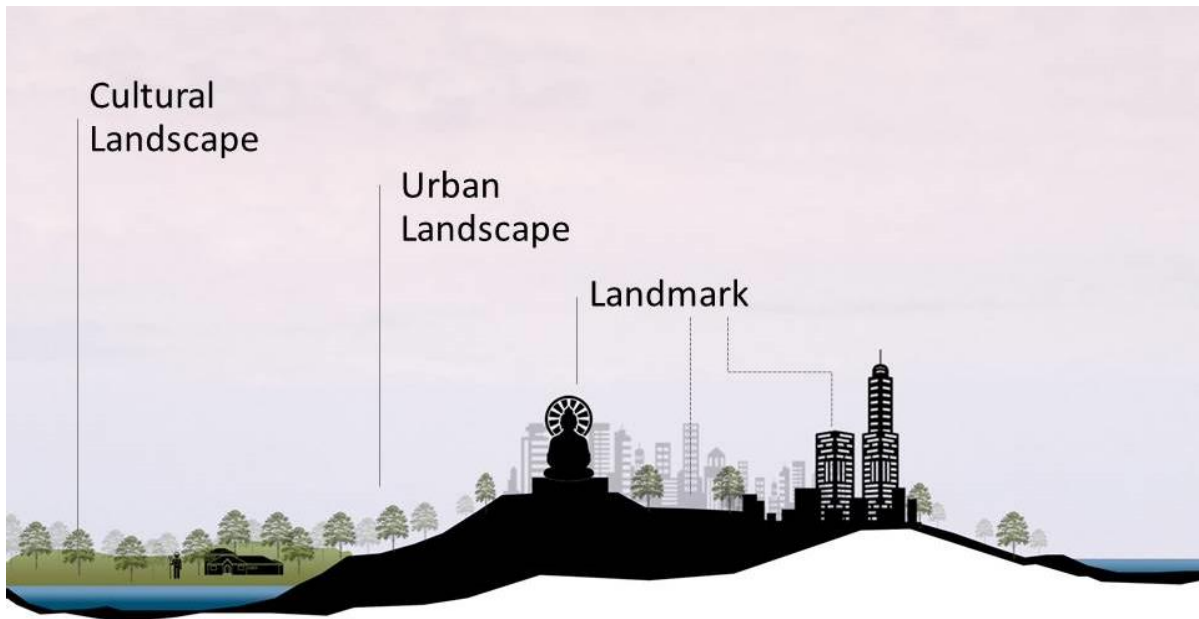
3. **การพัฒนา** หมายถึง การปรับปรุงสภาพและคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ที่ผ่านการประเมินคุณค่าแล้วเห็นว่าไม่ควรรื้อถอน แต่ควรปรับปรุงให้ตอบสนองกับความต้องการของปัจจุบันเพื่อให้ใช้งานได้สืบไป

6. การทบทวนวรรณกรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) หมายถึง สภาพแวดล้อมสร้างสรรค์ที่เกิดจากการจัดการของมนุษย์เพื่อสร้างความเจริญของงานและพัฒนาสังคมของตนเอง ภายใต้ข้อจำกัดทางกายภาพและทางจิตวิญญาณ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ความเชื่อทางศาสนา เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการดำรงชีวิต ฯลฯ (วนิดา พิงสุนทร, 2549; เกียรติกร เกิดศิริ, 2551; ศรีศักร วัลลิโภดม, 2551)

ภูมิทัศน์เมือง (Urban Landscape) หมายถึง สิ่งแวดล้อมสร้างสรรค์ที่เกิดจากการจัดการของมนุษย์ภายในพื้นที่เมืองที่ถูกล้อมรอบด้วยกำแพงหรือขอบเขตอื่น ๆ เช่น แม่น้ำ คลอง แนวเขา ฯลฯ เป็นพื้นที่ในเขตรัศมีที่แยกตัวจากพื้นที่ชนบท ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏแก่สายตา และก่อให้เกิดผลทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้พบเห็น ภูมิทัศน์เมืองประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 อย่าง คือ ทางสัญจร (Paths) ขอบเขต (Edges) ย่าน (Districts) จุดศูนย์รวม (Nodes) และจุดหมายตา (Landmarks) ซึ่งหากมีการจัดการองค์ประกอบอย่างเหมาะสมจะทำให้เกิดจินตภาพที่ชัดเจนและส่งผลให้เมืองนั้น ๆ มีความน่าประทับใจ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม, 2513; อัฐพล ดลยานุเคราะห์, 2560)

ภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีความเป็นพิเศษ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีลักษณะเฉพาะ โดดเด่นในเรื่องของความสูง เช่น ภูเขาทอง, อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย, สะพานพระราม 9 ฯลฯ หรือโดดเด่นในเรื่องของความกว้าง เช่น บริเวณลานสวนหลวง ลานหน้าศาลากลางจังหวัดต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถรับรู้ได้ด้วยการมองเห็น (เควิน ลินซ์ อั้งถึงโน เตชา บุญค้ำ, 2551)

ภาพที่ 11: ความเชื่อมโยงของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

จากการศึกษาข้อมูลด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์ ไม่พบแนวทางหรือหลักการในการประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ มีเพียงแนวทางการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อกำหนดทิศทางในการจัดการ โดยองค์กรและผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์ของมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ Australia ICOMOS (1981) UNESCO (2005) สมาคมอิโคโมสไทย เกรียงไกร เกิดศิริ (2547) และวนิดา พึ่งสุนทร (2549) ซึ่งพบว่าหลักการคล้ายคลึงกันหลายประเด็น สามารถนำมาสังเคราะห์ และคัดเลือกหลักการที่ความสอดคล้องกันมาสรุปเป็นแนวทางการประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ที่ยอมรับหรือสอดคล้องกับมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และกายภาพ 10 ด้าน ได้แก่ 1) คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetical Value) 2) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value) 3) คุณค่าด้านสังคม (Social Value) 4) คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value) 5) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historical Value) 6) คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Self-Identity Value) 7) คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Value) 8) คุณค่าด้านเทคโนโลยี (Technological Value) 9) คุณค่าด้านการศึกษา (Educational Value) 10) คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย (Functional Value)

ตารางที่ 1: เกณฑ์การประเมินเชิงทฤษฎีในด้านภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่า และแนวคิดที่มาของเกณฑ์

เกรียงไกร เกิดศิริ (2547)	วนิดา พึ่งสุนทร (2549)	ICOMOS Thailand (2554)	Australia ICOMOS (1981)	UNESCO (2005)	สรุปประเด็นที่ควรใช้ประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์
ข้อ 1 คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์หรือความงาม	-	...การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมต้องพิจารณาว่ามรดกวัฒนธรรมนั้นมีคุณค่าโดดเด่นในด้านใดบ้าง เช่น ด้านสุนทรียภาพ ด้านโบราณคดี ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวิชาการ หรือด้านสังคม...	ข้อ 1 ด้านสุนทรีย์ คือ ความรู้สึกที่ดี อิ่มเอมใจ พอใจ และชื่นชม เกิดจากการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสลักษณะทางกายภาพ	-	ด้านสุนทรียศาสตร์
ข้อ 7 คุณค่าด้านเศรษฐกิจ	-	-	-	-	ด้านเศรษฐกิจ
ข้อ 5 คุณค่าด้านสังคม	-	...การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมต้องพิจารณาว่ามรดกวัฒนธรรมนั้นมีคุณค่าโดดเด่นในด้านใดบ้าง เช่น ด้านสุนทรียภาพ ด้านโบราณคดี ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวิชาการ หรือด้านสังคม...	ข้อ 4 ด้านสังคม คือ คุณค่าที่เกิดจากความเชื่อมั่นทางวัฒนธรรมหรือความนับถือของประชาชนที่มีต่อมรดกสถานทางวัฒนธรรมนั้น	ข้อ 3 เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน หรือว่าที่สูญสูญไปแล้ว	ด้านสังคม
ข้อ 3 คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน	-	-	-	ข้อ 6 มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์	ด้านจิตวิญญาณของชุมชน
ข้อ 4 คุณค่าด้านประวัติศาสตร์	-	...การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมต้องพิจารณาว่ามรดกวัฒนธรรมนั้นมีคุณค่าโดดเด่นในด้านใดบ้าง เช่น ด้านสุนทรียภาพ ด้านโบราณคดี ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวิชาการ หรือด้านสังคม...	ข้อ 2 ด้านประวัติศาสตร์ คือ คุณค่าที่รวบรวมบริบทต่างๆของพื้นที่เอาไว้ด้วยกัน โดยมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์	ข้อ 6 มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์	ด้านประวัติศาสตร์
ข้อ 2 คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่	-	-	-	ข้อ 1 เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์	ด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ตารางที่ 1 เกณฑ์การประเมินเชิงทฤษฎีในด้านภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่า และแนวคิดที่มาของเกณฑ์ (ต่อ)

เกรียงไกร เกิดศิริ (2547)	วนิดา พึ่งสุนทร (2549)	ICOMOS Thailand (2554)	Australia ICOMOS (1981)	UNESCO (2005)	สรุปประเด็นที่ควรใช้ประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์
-	ข้อ 1 ... ความสำเร็จของการจัดการ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นจะต้องสามารถรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความยั่งยืนในฐานะสมบัติของชุมชน ...	-	-	-	ด้านสิ่งแวดล้อม
-	-	-	ข้อ 3 ด้านวิทยาศาสตร์ คือ คุณค่าที่เกิดจากข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ มีคุณสมบัติด้านความหายาก หรือด้านคุณภาพ สามารถนำข้อมูลไปต่อยอดในการศึกษาอื่นๆต่อไปได้	ข้อ 5 เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ ขนบธรรมเนียม ประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ...	ด้านเทคโนโลยี
ข้อ 9 คุณค่าด้านการศึกษา	ข้อ 5 ชุมชนสามารถสืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และสามารถนำมาปรับใช้กับสังคมร่วมสมัยได้ ...	...การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมต้องพิจารณาว่ามรดกวัฒนธรรมนั้นมีคุณค่าโดดเด่นในด้านใดบ้าง เช่น ด้านสุนทรียภาพ ด้านโบราณคดี ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวิชาการ หรือด้านสังคม ...	-	-	ด้านการศึกษา
ข้อ 8 คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย	ข้อ 1 ... การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ดีต้องเกิดประโยชน์ใช้สอยต่อชุมชนอย่างทั่วถึงที่สุด ...	-	-	-	ด้านการใช้สอยร่วมสมัย

7. เกณฑ์การประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์

การศึกษาและสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมและภูมิสัญลักษณ์เมืองในหลากหลายมิติ พบแนวทางในการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่า 10 ด้าน และวิธีการประเมินคุณค่าในแต่ละด้าน ดังนี้

(1) **คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetical Value)** หมายถึง การสร้างความรู้สึกอิมเมจ โฟจ และประทับใจ ในลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์ เช่น รูปแบบ ขนาด สี พื้นผิว วัสดุ ฯลฯ เป็นสำนักหรืออารมณ์ทางบวก โดยคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์เกิดขึ้นจากการรับรู้ลักษณะทางกายภาพด้วยสายตา และการยอมรับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น พิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างภูมิสัญลักษณ์ และองค์ประกอบเมืองตามกรอบแนวคิดเส้นขอบฟ้า (Urban Skyline) หรือความงามที่เกิดจากการมองเห็นความกลมกลืนขององค์ประกอบเมือง

(2) **คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value)** หมายถึง ช่วยพัฒนาพื้นที่เดิม ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ว่างเปล่า หรือพื้นที่เสื่อมโทรม สู่การเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจ (Economic Zone) หรือพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone) พิจารณาจากการลงทุนในพื้นที่ใกล้เคียงของหน่วยงาน ผู้ประกอบการ หรือนักลงทุน รวมทั้งนโยบายและมาตรการสนับสนุนอื่น ๆ ของภาครัฐ เช่น การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็น ฯลฯ

(3) **คุณค่าด้านสังคม (Social Value)** หมายถึง การสนับสนุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจของคนในชุมชน และช่วยส่งเสริมความสามัคคีที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น สถาปัตยกรรมประเภท ศาสนสถาน วัด โบสถ์ เจดีย์ ฯลฯ ถือว่าเป็นศูนย์กลางชุมชน เนื่องจากเป็นแหล่งรวมผู้นำทางจิตใจของประชาชน และเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ คุณค่าด้านสังคมเกิดจากความเชื่อมั่นทางวัฒนธรรม หรือความนับถือของประชาชนที่มีต่อภูมิสัญลักษณ์แห่งนั้น พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับประเพณี หรือกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนในท้องถิ่น

(4) **คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value)** หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตหรือชนบประเพณี สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ความศรัทธา หรือความนับถือของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น อนุสาวรีย์ งานประติมากรรมต่าง ๆ ฯลฯ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี ความเชื่อ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน นิทานปรัมปรา

(5) **คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historical Value)** หมายถึง พื้นที่ตั้งเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ บุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญ และรวบรวมองค์ประกอบ และเงื่อนไขที่แปลความหมายได้ถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต เช่น สนามรบ บ้านพักบุคคลสำคัญ อนุสรณ์สถาน อนุสาวรีย์ ฯลฯ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น ประวัติศาสตร์ของที่ตั้ง ประวัติความเป็นมาของภูมิสัญลักษณ์ ฯลฯ

(6) **คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Self-Identity Value)** หมายถึง การมีลักษณะที่มีความโดดเด่น สร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่ได้คัดลอกหรือเลียนแบบมาจากภูมิสัญลักษณ์ในพื้นที่อื่น และมีคุณค่าที่ควรอนุรักษ์สืบสานต่อไป พิจารณาจากลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์ เช่น รูปแบบสถาปัตยกรรม ขนาด สี ฯลฯ ในประเด็นความแตกต่าง หรือความคล้ายคลึงกับภูมิสัญลักษณ์อื่น ๆ บนพื้นฐานความเชื่อหรือวัฒนธรรมเดียวกัน

(7) **คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Value)** หมายถึง ความสมดุลระหว่างเมืองและสิ่งแวดล้อม ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความยั่งยืนในฐานะสมบัติของชุมชน ภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม เช่น สวนสาธารณะ ลานกิจกรรมหรือป่าที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น พิจารณาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่ตั้ง ความสมบูรณ์และความหลากหลายของพืชพรรณ

(8) **คุณค่าด้านเทคโนโลยี (Technological Value)** หมายถึง ระบบวิธีการก่อสร้างแบบพิเศษ หรือวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเป็นวัสดุที่หายาก หรือมีคุณภาพสูง เป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอุตสาหกรรมในช่วงเวลาหนึ่งในอดีตที่ผ่านมา เช่น หอไอเฟล สุสานหินอ่อนที่ฆามาฮาล ฯลฯ หรือใช้ระบบวิธีการก่อสร้าง และวัสดุที่เกิดจาก

องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น บ้านดิน งานสถาปัตยกรรมไม้ไผ่ ฯลฯ ซึ่งผู้พบเห็นสามารถนำข้อมูลไปต่อยอดในการออกแบบหรือก่อสร้างสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ต่อไปได้

(9) **คุณค่าด้านการศึกษา (Educational Value)** หมายถึง เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่น เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งผู้มาเยี่ยมชมสามารถใช้อองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นรากฐานในการพัฒนาชีวิตต่อไปได้ เช่น พิพิธภัณฑสถาน สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน ฯลฯ พิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการออกแบบและก่อสร้างภูมิสัญลักษณ์ รวมทั้งเนื้อหาของสื่อการเรียนรู้ที่อยู่ในภูมิสัญลักษณ์นั้น

(10) **คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย (Functional Value)** หมายถึง การเป็นสิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่ที่สามารถประยุกต์การใช้สอยเข้ากับการดำรงชีวิตที่หลากหลายของคนในปัจจุบัน และอนาคตได้อย่างเหมาะสม พิจารณาจากความสัมพันธ์ของภูมิสัญลักษณ์กับชุมชนท้องถิ่น เช่น วิถีชีวิต ลักษณะของกิจกรรมประเพณีของท้องถิ่น ระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกัน ฯลฯ

8. การประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ในพื้นที่การศึกษา

จากการศึกษาพิพิธภัณฑสถานคันทาคทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพและข้อมูลด้านอื่น ๆ ในทุกมิติ และนำมาทดลองประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์โดยใช้แนวทางการประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ที่ทรงคุณค่าหลักเกณฑ์ที่ได้มาจากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า พิพิธภัณฑสถานคันทาคมีคุณค่าต่อการเป็นภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ของเมืองใน 5 ด้าน คือ

(1) **พิพิธภัณฑสถานคันทาคมีคุณค่าด้านเศรษฐกิจ** เนื่องจากทั้งภาครัฐและเอกชนดำเนินการลงทุนอย่างต่อเนื่องในพื้นที่การศึกษา โดยภาคเอกชนได้ลงทุนก่อสร้างร้านค้าทั้งแบบถาวรและชั่วคราวในพื้นที่ใกล้เคียงพิพิธภัณฑสถานคันทาค รวมถึงใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ด้วย และรัฐบาลเองก็ได้อนุมัติงบประมาณ และก่อสร้างโครงการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เช่น พ.ศ.2559 จังหวัดยโสธรได้ก่อสร้างโครงการศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ภูมิทัศน์บริเวณถนนโครงการภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา พ.ศ. 2560 ดำเนินการก่อสร้างโครงการนิทรรศการแบบถาวรอาคารพิพิธภัณฑสถาน เป็นต้น (สำนักงานจังหวัดยโสธร, ม.ป.ป.)

(2) **พิพิธภัณฑสถานคันทาคมีคุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน** เนื่องจากการออกแบบพิพิธภัณฑสถานคันทาคได้ใช้ตัวละครหนึ่งในตำนานมหายุทธแดนอีสานมาเป็นต้นแบบในการออกแบบลักษณะทางกายภาพ ซึ่งตำนานมหายุทธแดนอีสานเป็นเรื่องราวที่เล่าสืบทอดกันมาเกี่ยวกับที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สำนักงานจังหวัดยโสธร, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 12: ภาพวาดพิพิธภัณฑสถานคันทาคตามความเชื่อของชุมชน และภูมิสัญลักษณ์ที่ปรากฏ
ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ และทวีศักดิ์ ไยเมือง, 2547 และผู้วิจัย, 2562

(3) **พิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีคุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว** เนื่องจากผู้วิจัยนำพิพิธภัณฑ์พญาคันคากเปรียบเทียบกับภูมิสัญลักษณ์ยอดนิยมในทวีปเอเชีย ประจำปี พ.ศ. 2561 จำนวน 25 แห่ง จากผลสำรวจของเว็บไซต์ทริปแอดไวเซอร์ (Tripadvisor, 2018) พบว่าพิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีรูปแบบสถาปัตยกรรม ขนาด รวมถึงสีสันทันที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความแตกต่างจากภูมิสัญลักษณ์อื่น ๆ ในภูมิภาคเดียวกัน เช่น นครวัด ประเทศกัมพูชา สุสานหินอ่อนที่ซามาฮาล ประเทศอินเดีย วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ประเทศไทย กำแพงเมืองจีน สาธารณรัฐประชาชนจีน ศาลเจ้าเทพเจ้าจิ้งจอกอินาริ ประเทศญี่ปุ่น อย่างชัดเจน

ภาพที่ 13: ตัวอย่างภูมิสัญลักษณ์ยอดนิยมในทวีปเอเชีย ประจำปี พ.ศ. 2561

ที่มา : สืบค้น จาก <https://www.tripadvisor.com/TravelersChoice>

(4) **พิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีคุณค่าด้านการศึกษา** ผู้มาเยือนสามารถเรียนรู้วัฒนธรรม ความเชื่อความศรัทธาของคนท้องถิ่นเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผ่านพิพิธภัณฑ์พญาคันคากและภูมิสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา ได้แก่ พิพิธภัณฑ์วิมานพญาแถน พิพิธภัณฑ์พญานาค ประติมากรรมขบวนบั้งไฟ

ภาพที่ 14: ทศนิยมภาพของโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา

ที่มา: สืบค้น จาก <https://www.facebook.com/UnseenThailand>

(5) **พิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีคุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย** เนื่องจากผู้วิจัยพบกิจกรรมที่หลากหลายในพื้นที่โดยรอบพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก เช่น การจัดกิจกรรมแสดงสินค้าท้องถิ่น การจัดงานประเพณีของจังหวัด การใช้พื้นที่จัดกิจกรรมนันทนาการ ทั้งการเดินเล่น วิ่ง ปั่นจักรยาน ถ่ายภาพ ฯลฯ

ภาพที่ 15: กิจกรรมประกวดเซ็งบั้งไฟ บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
ที่มา : สืบค้น จาก <https://www.sanook.com/travel/1404089/gallery/2353593/>

อย่างไรก็ดี การประเมินคุณค่าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โดยใช้แนวทางการประเมินเชิงทฤษฎีในด้านภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่า อันประกอบด้วยเกณฑ์การประเมินคุณค่า 10 ด้าน พบว่าภูมิสัญลักษณ์แห่งนี้มีคุณค่าที่ไม่เด่นชัด 5 ด้าน ซึ่งควรปรับปรุงสภาพแวดล้อมหรือสร้างสรรค์กิจกรรมที่พึงส่งเสริมคุณค่าในตัวเอง คือ

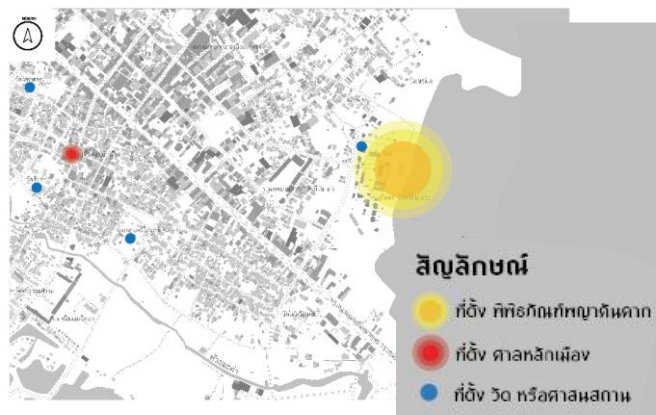
(1) **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติควรเพิ่มคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์** เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีความสูง ขนาดใหญ่ รวมถึงรูปทรงต่างจากสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ที่อยู่โดยรอบอย่างชัดเจน เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อาคารเรือนไทยวิถีอีสานที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย ฯลฯ และด้านสีสนของพิพิธภัณฑสถานชาตินั้นมีสีน้ำตาลปนเหลือง เป็นสีที่เข้มและ ตัดกับฉากหลัง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นต้นไม้ สีเขียว และอาคารสีน้ำตาล เมื่อพิจารณาคุณค่าของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติด้านสุนทรียศาสตร์ตามกรอบแนวคิดเส้นขอบฟ้า (Urban Skyline) หรือความงามที่เกิดจากการมองเห็นความกลมกลืนขององค์ประกอบเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างความสูงของสิ่งต่าง ๆ และทิวทัศน์โดยรวมที่งดงาม

ภาพที่ 16: ความสัมพันธ์ด้านความสูง ระหว่างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและองค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองโดยรอบ
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างภูมิสัญลักษณ์ที่ปรากฏและเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ด้านสุนทรียศาสตร์ การเพิ่มเติมคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ให้กับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เพื่อนำไปสู่ความสวยงามที่สมบูรณ์แบบในภาพรวมตามรายละเอียดของเกณฑ์ สามารถทำได้โดยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมด้วยการเพิ่มเติมพืชพรรณและประติมากรรมรอบ ๆ ภูมิสัญลักษณ์ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างความสูงของภูมิสัญลักษณ์กับความสูงขององค์ประกอบเมืองต่างๆโดยรอบ การสร้างความกลมกลืนนี้จะทำให้ทิวทัศน์โดยรวมของเมืองงดงามยิ่งขึ้น

(2) **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติควรเพิ่มคุณค่าด้านสังคม** แม้ว่าอาคารพิพิธภัณฑสถานชาติมีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้ประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นประเพณีประจำจังหวัดยโสธร แต่ไม่มีบทบาท หรือความสัมพันธ์กับกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนท้องถิ่น

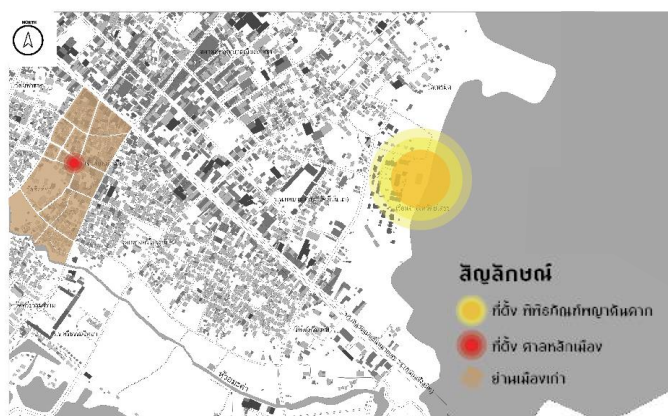

ภาพที่ 17: ตำแหน่งที่ตั้งของวัด บริเวณใกล้เคียงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ที่มา : ผู้วิจัย, 2562

การเพิ่มเติมคุณค่าด้านสังคมให้เป็นไปตามเกณฑ์การประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ข้างต้น ทำได้โดยการจัดกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจของคนในชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรร่วมกันทุกวัน กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา หรือกิจกรรมตามความเชื่อของท้องถิ่นในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำห้วยฝาง จะช่วยให้มีคุณค่าด้านสังคม และด้านประวัติศาสตร์เพิ่มขึ้น

(3) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติควรเพิ่มคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเกิดจากความต้องการที่จะพัฒนาพื้นที่ของเมืองให้เกิดประโยชน์ด้วยสร้างภูมิสัญลักษณ์ที่มีความโดดเด่นประจำจังหวัดขึ้น โดยการคัดเลือกพื้นที่คำนึงถึงศักยภาพของพื้นที่เป็นหลัก คือ พื้นที่เป็นว่างนั้นต้องสามารถเข้าถึงได้สะดวก และพัฒนาพื้นที่ได้โดยไม่ขัดกับข้อกำหนด นโยบาย หรือกฎหมายของภาครัฐ แต่ไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญด้านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน หรือความสัมพันธ์กับบุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญในอดีต

ภาพที่ 18: ตำแหน่งที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และพื้นที่เมืองเก่า

ที่มา : ผู้วิจัย, 2562

การเพิ่มเติมคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ให้เป็นไปตามเกณฑ์การประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ข้างต้น อาจทำได้โดยการจัดกิจกรรมที่สำคัญของจังหวัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยเน้นการสร้างประสบการณ์ที่ดีและทัศนคติเชิงบวกให้ผู้ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม อาทิเช่น การประกอบบั้งไฟบวช เพื่อสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ที่น่าจดจำและบอกต่อได้

(4) พิพิธภัณฑสถานควมคักควรเพิ่มคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากบริเวณโดยรอบพิพิธภัณฑสถานควมคักเป็นลานกิจกรรม มีลักษณะเป็นที่โล่งกว้าง มีไม้ยืนต้นด้านหน้าพิพิธภัณฑสถานอยู่เพียงต้นเดียว ไม่ได้สร้างความหลากหลายของพืชพันธุ์

ภาพที่ 19: ผังบริเวณพิพิธภัณฑสถานควมคัก

ที่มา : สืบค้น จาก <https://www.google.co.th/maps> เพิ่มเติมโดยผู้วิจัย, 2562

การเพิ่มเติมคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามเกณฑ์การประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ข้างต้น ทำได้โดยการรังสรรค์ภูมิสถาปัตยกรรมเพิ่มเติม สร้างบรรยากาศเหมาะสมกับบทบาทแหล่งเรียนรู้ตำนานของท้องถิ่น ใช้วัสดุที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่น เลือกพืชพรรณที่หลากหลายสายพันธุ์สร้างความสมดุลระหว่างเมืองและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์และความกลมกลืนกับพื้นที่โดยรอบ ซึ่งจะส่งเสริมให้เกิดคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเทคโนโลยี

(5) พิพิธภัณฑสถานควมคักควรเพิ่มคุณค่าด้านเทคโนโลยี เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานควมคักเป็นอาคารคอนกรีต เห็นได้ว่าการออกแบบมุ่งเน้นใช้เทคโนโลยีการก่อสร้างและวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เพื่อสร้างความมั่นคงแข็งแรงของอาคาร ดูแลรักษาภาพลักษณ์การดำเนินการก่อสร้างเป็นไปโดยง่าย ไม่ได้มุ่งใช้เทคโนโลยีการก่อสร้างด้วยนวัตกรรมสมัยใหม่หรือวิธีก่อสร้างตามภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น วิธีการสร้างบ้านดิน ฯลฯ

ภาพที่ 20: การก่อสร้างส่วนผนังของอาคารพิพิธภัณฑสถานควมคัก

ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดยโสธร, 2556

การเพิ่มคุณค่าด้านเทคโนโลยีตามเกณฑ์การประเมินคุณค่าข้างต้น ทำได้โดยการเพิ่มการตกแต่งในบางแห่งด้วยวิธีการก่อสร้างบ้านดิน เพื่อให้ผู้มาเยือนเรียนรู้เรื่องวิธีการก่อสร้างอาคารตามภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวจังหวัดยโสธร และควรนำเทคนิคการก่อสร้างด้วยดินมาประยุกต์ใช้ในการสร้างภูมิสัญลักษณ์อื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียงเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา

ตารางที่ 2 ผลการประเมินคุณค่าของพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก

ลำดับ	เกณฑ์การประเมิน	หลักการพิจารณา	ลักษณะภูมิสัญลักษณ์	ผลการพิจารณา
1	คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Value)			✘
	สร้างความรู้สึกอิ่มเอมใจ พอใจ และประทับใจในลักษณะทางกายภาพของภูมิสัญลักษณ์	มีขนาด และความสูงมีความกลมกลืนกับองค์ประกอบเมืองโดยรอบ	พิพิธภัณฑ์พญาคันคาก มีความสูง 5 ชั้น หรือ 19 เมตร มีความสูง และมีขนาดใหญ่กว่า อาคารที่อยู่โดยรอบมาก	✘
		มีรูปแบบ ที่กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบ	พิพิธภัณฑ์พญาคันคาก เป็นสถาปัตยกรรมที่ดูออกแบบให้รูปทรงเหมือนคากคกจริง มีความแตกต่างจากสถาปัตยกรรมอื่นๆที่อยู่โดยรอบเช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อาคารเรือนไทยวิถีอีสาน เป็นสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย	✘
		สีส้มมีความกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบ	พิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีสีน้ำตาลปนเหลือง คล้ายกับคากคกจริง เป็นสีที่เข้มและตัดกับฉากหลัง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นต้นไม้สีเขียว และอาคารสีน้ำตาล	✘
		พื้นผิว และวัสดุ กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบ	พิพิธภัณฑ์พญาคันคาก ก่อสร้างด้วยคอนกรีต พื้นผิวขรุขระ คล้ายคากคกจริง มีความแตกต่างจากอาคารโดยรอบ	✘
2	คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value)			✓
	ช่วยพัฒนาพื้นที่เดิม สู่การเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจ (Economic Zone) หรือพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone)	เกิดการลงทุนต่อเนื่อง โดยภาคเอกชน	ภาคเอกชนได้ลงทุนก่อสร้างร้านค้า ทั้งแบบถาวรและชั่วคราวในพื้นที่โดยรอบสวนสาธารณะวิมานพญาแถน อันเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก รวมถึงใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ด้วย	✓
		เกิดการลงทุนต่อเนื่อง โดยภาครัฐ	รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณ และก่อสร้างโครงการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่สวนสาธารณะวิมานพญาแถนอย่างต่อเนื่อง	✓
3	คุณค่าด้านสังคม (Social Value)			✘
	ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจของคนในชุมชน และช่วยส่งเสริมความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน	ศูนย์กลางชุมชนที่เป็นแหล่งรวมผู้นำทางจิตใจของประชาชน	แม้ว่าอาคารพิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้ประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นประเพณีประจำจังหวัดยโสธร แต่ไม่	✘

B – ผังเมือง – การออกแบบชุมชนเมือง – ภูมิสถาปัตยกรรม

		สถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา เช่น วัด โบสถ์คริสต์ มัสยิด เป็นต้น	มีบทบาท หรือความสัมพันธ์กับกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนท้องถิ่น	✗
		สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนเคารพนับถือ เช่น เจดีย์ ศาลเจ้า พระหลักเมือง เสาศลึงค์ เป็นต้น		✗
4	คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value)			✓
	สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตหรือขนบประเพณี สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ความศรัทธา หรือความนับถือ ของกลุ่มชาติพันธุ์	มีความสัมพันธ์กับประเพณีท้องถิ่น	พิพิธภัณฑ์พญาคันคากมาจากพญาคันคาก ตัวละครหนึ่งในตำนานมหายุทธแดนอีสาน เรื่องราวที่เล่าสืบทอดกันมาเกี่ยวกับที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	✓
		มีความสัมพันธ์กับความเชื่อของคนในท้องถิ่น		✓
		มีความสัมพันธ์กับตำนาน หรือนิทานพื้นบ้าน นิทานปรัมปรา		✓
5	คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value)			✗
	พื้นที่ตั้งเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ บุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญ และรวบรวมองค์ประกอบ และเงื่อนไขที่แปลความหมายได้ถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต	มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ หรือการก่อตั้งเมือง	โครงการพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก เกิดจากความต้องการที่จะพัฒนาพื้นที่ว่างของเมืองให้เกิดประโยชน์ สร้างภูมิสัญลักษณ์ที่มีความโดดเด่นประจำจังหวัดขึ้น โดยการค้นหาพื้นที่ค้ำบังถึงศักยภาพของพื้นที่เป็นหลัก คือ เป็นพื้นที่เป็นว่าง สามารถเข้าถึงได้สะดวก และพัฒนาได้โดยไม่ขัดกับข้อกำหนด นโยบาย หรือกฎหมายของภาครัฐ แต่ไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่ หรือความสัมพันธ์กับบุคคล กลุ่มคน กิจกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญในอดีต	✗
		มีความสัมพันธ์กับบุคคล หรือกลุ่มคนสำคัญ		✗
		มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์สำคัญในอดีต เช่น สนามรบ		✗
		มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมสำคัญ		✗
6	คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Self-Identity Value)			✓
	มีลักษณะที่มีความโดดเด่น สร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่ได้คัดลอกหรือเลียนแบบมาจากภูมิสัญลักษณ์ในพื้นที่อื่น	มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวด้านโครงสร้าง หรือองค์ประกอบ เมื่อเปรียบเทียบกับภูมิสัญลักษณ์อื่นที่ต้นรากทางวัฒนธรรมเดียวกัน	เมื่อเปรียบเทียบลักษณะทางกายภาพของพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก กับภูมิสัญลักษณ์ยอดนิยมในทวีปเอเชีย พิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีรูปแบบสถาปัตยกรรม ขนาด และสีสันทันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แตกต่างจากภูมิสัญลักษณ์อื่นอย่างเห็นได้ชัด	✓
7	คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม (Environment Value)			✗
	สร้างความสมดุลระหว่างเมืองและสิ่งแวดล้อม ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความยั่งยืนในฐานะสมบัติของชุมชน	ความอุดมสมบูรณ์ และหลากหลายของพืชพรรณ	บริเวณโดยรอบพิพิธภัณฑ์พญาคันคากเป็นลานกิจกรรม มีลักษณะเป็นที่โล่งกว้าง ไม่มียื่นต้นด้านหน้าพิพิธภัณฑ์เพียงต้นเดียว ไม่ได้สร้างความหลากหลายของพืชพันธุ์	✗

		ความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งหลากหลายสายพันธุ์ และชนิดพันธุ์		✘
8	คุณค่าด้านเทคโนโลยี (Technology Value)			✘
	มีวัสดุหรือระบบวิธีการก่อสร้างแบบพิเศษเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ หรือเกิดจากองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น	ใช้วัสดุและระบบวิธีการก่อสร้างที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น	พิพิธภัณฑ์พญาคันคากเป็นอาคารคอนกรีต ผู้ออกแบบเลือกใช้วัสดุที่ทำให้ง่ายในท้องถิ่น และระบบวิธีการก่อสร้างที่ทำได้ง่าย ไม่ได้ใช้วัสดุและวิธีการก่อสร้างด้วยนวัตกรรม หรือวิธีการก่อสร้างที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น	✘
		ใช้วัสดุและระบบวิธีการก่อสร้างด้วยนวัตกรรมใหม่		✘
9	คุณค่าด้านการศึกษา (Education Value)			✓
	เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่นเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งผู้มาเยี่ยมเยือนสามารถไขข้อสงสัยดังกล่าวเป็นรากฐานในการพัฒนาชีวิตต่อไปได้	แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของเมือง	พิพิธภัณฑ์พญาคันคากสร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ประเพณีบุญบั้งไฟ ภายในประกอบด้วยพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ	✓
		แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	อาทิเช่น ประวัติเมืองโยธวาทิต โรงภาพยนตร์ 3 มิติที่เสนอเรื่องราวตำนานมหาสมุทรแดนอีสาน ความรู้เกี่ยวกับบั้งไฟ ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์เมืองโยธวาทิต แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดโยธวาทิต และความรู้เกี่ยวกับคาคก แต่ไม่ได้นำเสนอข้อมูล	✓
		แหล่งการเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารทันสมัย	ข่าวสารอันทันสมัย หรือนวัตกรรมสมัยใหม่	✘
		แหล่งการเรียนรู้ข้อมูลวิชาการ		✓
10	คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย			✓
	เป็นสิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่ที่สามารถประยุกต์การใช้สอยเข้ากับการดำรงชีวิตที่หลากหลายของคนในปัจจุบัน และอนาคตได้อย่างเหมาะสม	เป็นพื้นที่ที่ตอบรับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นหลากหลายอาชีพ	พบกิจกรรมที่หลากหลายในพื้นที่โดยรอบ พิพิธภัณฑ์พญาคันคาก อาทิ การจัดกิจกรรมแสดงสินค้าท้องถิ่น การจัดแสดงงานประเพณีใหม่ของจังหวัด เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมนันทนาการ ทั้ง เดินเล่น รัง ปั่นจักรยาน ถ่ายภาพ นอกจากนี้ยังคงพบเห็นวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นแบบดั้งเดิม คือ การออกเรือหาปลาในลำน้ำทวน แต่ไม่ได้	✘
		เป็นพื้นที่ที่ตอบรับกับประเพณีท้องถิ่นที่หลากหลาย	เป็นพื้นที่ที่ตอบรับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นหลากหลายอาชีพ	✓

9. การอภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเพื่อค้นหาหลักการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์มีคุณค่า อยู่ภายใต้กรอบการศึกษา 3 ด้าน ได้แก่ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง และภูมิสัญลักษณ์ และจากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าปัจจุบันไม่มีเกณฑ์การประเมินการนำเสนอภูมิสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าโดยตรง การวิจัยจึงได้นำแนวคิดในการวิเคราะห์คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิทัศน์เมือง มาบูรณาการและคัดเลือกแนวทางที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อพัฒนาขึ้นเป็นเกณฑ์การพิจารณาถึงคุณค่าที่ภูมิสัญลักษณ์ที่ดีพึงมี ซึ่งมีทั้งหมด 10 ด้าน และนำไปประเมินคุณค่าของกรณีศึกษา อันหมายถึงพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก ภูมิสัญลักษณ์ในโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา จากนั้น ได้ประยุกต์ใช้พิจารณาค่าของภูมิสัญลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก โดยเกณฑ์การประเมินดังกล่าว พบว่าพิพิธภัณฑ์พญาคันคากมีคุณค่าเด่นชัด 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตวิญญาณของชุมชน ด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ด้านการศึกษา และด้านการใช้สอยร่วมสมัย อย่างไรก็ตาม ยังมีคุณค่าที่ไม่เด่นชัดในอีก 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านสังคม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเทคโนโลยี

การศึกษานี้เป็นการค้นพบแนวทางการประเมินคุณค่าของภูมิสัญลักษณ์ในเชิงทฤษฎี โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาทำการสังเคราะห์บูรณาการการพัฒนาขึ้นเป็นกรอบความคิดของการประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ ตลอดจนผลการประเมินคุณค่าของการนำเสนอพิพิธภัณฑ์พญาคันคาก ภูมิสัญลักษณ์บนภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา ถึงกระนั้น แม้ว่าเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นในทางแนวคิดและทฤษฎีนี้จะครอบคลุมประเด็นสำคัญโดยรวมต่อการพิจารณาในมิติทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม แต่ก็ยังขาดมิติเฉพาะเจาะจงของท้องถิ่นต่อการประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์ ซึ่งการวิจัยในครั้งต่อไปควรมีการพัฒนาเกณฑ์การประเมินคุณค่าภูมิสัญลักษณ์โดยการสอบถามความคิดเห็นเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนเกณฑ์การประเมินไปตามบริบทพื้นที่ การแบ่งระดับอย่างชัดเจนของคุณค่าในแต่ละเกณฑ์การประเมินผล ตลอดจนการศึกษาภูมิสัญลักษณ์ในภูมิทัศน์ใหม่ในแหล่งอื่นเพิ่มเติมเพื่อทำความเข้าใจถึงภูมิสัญลักษณ์ที่ดีและนำไปสู่การวางแผนและออกแบบสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมต่อไป

บรรณานุกรม

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2550). เชียงตุง : ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองโบราณและองค์ประกอบของเมืองร่วมวัฒนธรรมล้านนา / เกรียงไกร เกิดศิริ. กรุงเทพฯ : อูซาคเนย์.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม / เกรียงไกร เกิดศิริ. กรุงเทพฯ : อูซาคเนย์.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2560). ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเพื่อการสร้างชาติ. สืบค้น จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/641108>
- จามรี อาระยานิมิตสกุล. (2558). ภูมิสถาปัตยกรรมเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม. (2513). คู่มือพัฒนาภูมิทัศน์เมืองเพื่อการท่องเที่ยว / ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- แทนนง ธิมาชัย. (2559). พิพิธภัณฑ์พญาคันคาก. ไปไหนดี. สืบค้น จาก <http://www.painaidii.com/business/148524/phayakunkak-museum-35000/lang/thTh/>.
- เดชา บุญค้ำ. (2551). ภูมิทัศน์เมือง. ม.ป.ท.
- บริษัทออกแบบท้องถิ่น จำกัด. (ม.ป.ป.). รายงานการศึกษาระดับสุดท้ายโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ลำน้ำทวนฝั่งขวา อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร. ม.ป.ท.

- วนิดา พึ่งสุนทร. (2549). แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม / ในความร่วมมือของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ; ผู้เรียบเรียงเนื้อหาและจัดทำ วนิดา พึ่งสุนทร. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2551). คู่มืออุทิศ + ความหมายของภูมิวัฒนธรรม : การศึกษาจากภายในและสำนึกของท้องถิ่น / ศรีศักร วัลลิโภดม. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศุภกิจ ศิลประเสริฐ. (2559). “ยศสุนทร...เมืองทรงเกียรติทุกยุคสมัย.” *SBL MAGAZINE* บันทึกประเทศไทย.
- สมาคมอิโคโมสไทย. (2554). กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม. สืบค้น จาก https://www.icomosthai.org/THcharter/63546_Charter_updated.pdf
- สรรรถ เวสสุนทรเทพ, & ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล. (2557). แนวโน้มการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมในประเทศไทย. วารสารวิจัย มสค สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์(10(3)).
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2547). ตำนานบั้งไฟพญานาค คำบอกเล่าชาวบ้านสองฝั่งโขง เมื่อ 3,000 ปีมาแล้วพญาคันคาก หรือคางคกยกรบ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- สำนักงานจังหวัดยโสธร. (ม.ป.ป.). นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดยโสธร. ม.ป.ท.
- อัฐพล ดลยานุเคราะห์. (2560). โครงการนำร่องออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ถนนรัชดาภิเษก (ช่วงสี่แยกถนนพระราม 9 ถึงสามแยกศูนย์วัฒนธรรม). ม.ป.ท.
- Tripadvisor. (2018). Travellers’s Choice awards for Landmarks 2018. สืบค้น จาก <https://www.tripadvisor.com/TravelersChoice>

ประวัติผู้เขียนบทความ

ชื่อ-สกุล	นางสาวนวรรตน์ เพชรพวงพิพัฒน์
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2550 สำเร็จการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. 2559 ศึกษาต่อระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
สถานที่ทำงาน	สถาปนิกปฏิบัติกร กองผังเมืองเฉพาะ กรมโยธาธิการและผังเมือง
หมายเลขโทรศัพท์	0942961440
E-mail address	nawaratpedpuang@gmail.com